

Virksomhetsplan for Etikkrådet for 2016

1 Etikkrådets virksomhet

1.1 Grunnlag

Finansdepartementet har fastsatt retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utland. Rådets mandat er i henhold til § 1 tredje ledd i retningslinjene å gi råd til Norges Bank om observasjon og utelukkelse av selskaper i fondets portefølje og om oppheving av beslutning om observasjon og utelukkelse.

Kriteriene for utelukkelse og observasjon er fastsatt i §§2 og 3:

«§2. Kriterier for produktbasert utelukkelse av selskaper

Fondet skal ikke være investert i selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer:

1. produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper
2. produserer tobakk
3. selger våpen eller militært materiell til stater som er omfattet av ordningen for statsobligasjonsunntak omtalt i mandatet for forvaltningen av SPU § 3-1 andre ledd bokstav c.

I Nasjonalbudsjettet 2016 legger Finansdepartementet opp til at det nye produktkriteriet om kull vil tre i kraft senest 1. februar. Kriteriet vil gjelde gruveselskaper og kraftprodusenter som selv eller konsolidert med enheter de kontrollerer, vil få 30 pst. eller mer av sine inntekter fra kull, eller vil basere 30 pst. eller mer av sin virksomhet på kull.

§3. Kriterier for atferdsbasert observasjon og utelukkelse av selskaper

Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for selskaper der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for:

1. grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid
2. alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
3. alvorlig miljøskade
4. grov korrupsjon
5. andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.

Det nye klimakriteriet som Finansdepartementet omtalte i Melding St. nr. 21 (2014-2015), vil tre i kraft ved årsskiftet. Kriteriet vil gjelde handlinger eller unnlater som på et aggregert selskapsnivå i uakseptabel grad fører til utslipp av klimagasser.

1.2 Andre føringer i retningslinjene

Retningslinjene gir ellers en rekke føringer for rådets arbeid både når det gjelder administrative rutiner og arbeidsdokumenter, selve arbeidet, og koordinering av arbeidet med Norges Bank.

Etikkrådet arbeid

Rådet skal:

- Løpende overvåke fondets portefølje
- Utarbeide og offentliggjøre prinsipper for utvalg av selskaper for nærmere undersøkelser
- Sørge for at en sak er godt opplyst før råd avgis
- Gi selskaper som vurderes, mulighet til å framlegge informasjon og synspunkter tidlig i prosessen
- Jevnlig vurdere om grunnlaget for observasjon eller utelukkelse fortsatt er til stede
- Begrunne sine råd til banken
- Utarbeide og offentliggjøre rutiner for opphevelse av utelukkelse og observasjon og informere utelukkede selskaper om disse rutinene.

Koordinering

Rådet skal:

- Utveksle informasjon med banken for å bidra til en sammenhengende kjede av virkemidler
- Bidra til at kommunikasjon med selskaper er koordinert
- Informere banken om brev til og møter med selskaper
- Ha rutiner for informasjonsutveksling og koordinering med banken
- Offentliggjøre tilrådingene når banken offentliggjør sine beslutninger.

Administrative rutiner og arbeidsdokumenter

Rådet skal:

- Påse at sekretariatet har hensiktsmessige prosesser og rutiner
- Årlig utarbeide en virksomhetsplan
- Avgi en årlig rapport om sin virksomhet
- Regelmessig evaluere sitt arbeid.

2 Virksomhetsplan for 2016

Etikkrådet skal fange opp, undersøke og vurdere selskaper som bør utelukkes eller settes til observasjon i henhold til kriteriene for observasjon og utelukkelse fra fondet. Etikkrådets oppgave har blitt mer kompleks etter hvert som fondet har vokst. Selskapene i fondet har virksomhet over hele verden, og stadig flere selskaper er hjemmehørende i framvoksende markeder.

År	Antall selskaper	Antall land fondets investeringer kan knyttes til
2014	9000	75
2013	8500	82
2012	7500	72
2011	8000	68
2010	8400	69

Det er ikke realistisk at Etikkrådet kan ha oversikt over eller undersøke alle hendelser eller selskaper som kan ha virksomhet som kan føre til utelukkelse fra fondet. Rådet må gjøre et utvalg av hendelser og selskaper for nærmere undersøkelser.

Rådet arbeider parallelt med mange saker og problemstillinger for å dekke hele bredden i utelukkelseskriteriene. Enkeltsaker tas opp og gis en innledende vurdering etter hvert som en situasjon oppstår. Rådet gjennomgår også særskilte problemområder der en kan forvente å finne selskaper med virksomhet i strid med retningslinjene, men som ikke nødvendigvis fanges opp av nyhetsovervåkingen. Dette arbeidet har ikke forrang for arbeidet med selskaper som fanges opp ad hoc selv om det gis en bredere omtale i virksomhetsplanen. Gjennomgangen av problemområder bidrar til at arbeidet blir mer systematisk og danner grunnlag for bedre forståelse av enkeltsaker framover.

Etikkrådet har i inneværende år et budsjett på 13,8 mill. kroner eksklusive mva. Av dette kan 4,2 mill. kroner benyttes til konsulentbistand. Budsjettet for 2016 er ikke fastsatt, men vi har i virksomhetsplanen lagt til grunn en budsjettøkning blant annet til å implementere ytterligere to kriterier for utelukkelse fra fondet.

Sekretariat har en bemanning på 7,5 årsverk og er bemannet med sikte på å dekke bredden i rådets mandat.

2.1 Produktkriteriene (unntatt kullkriteriet)

Retningslinjene når det gjelder produktkriteriene, sier at fondet ikke *skal* være investert i selskaper med virksomhet i strid med disse kriteriene. Etikkrådet prioriterer derfor slike saker.

Etikkrådet har en avtale med Sustainalytics BV som kvartalsvis rapporterer til rådet om det er selskaper i fondet som kan ha virksomhet som omfattes av produktkriteriene, eller om det er ekskluderte selskaper som har sluttet med virksomheten de er utelukket på grunnlag av.

Denne avtalen løper til utgangen av 2017. Rådet deltar også i et uformelt investorsamarbeid for kartlegging av klasevåpenprodusenter og diskusjon av kriterieavgrensning etc.

Hoveddelen av arbeidet består i å ta stilling til saker som kommer opp gjennom porteføljeovervåkingen. Med mindre nye selskaper kommer inn i fondet, skal alle selskaper som har virksomhet som åpenbart faller inn under kriteriene, være fanget opp. Det kan være grensetilfeller der det kan diskuteres om et selskaps produkt omfattes av retningslinjene.

Spesielt når det gjelder kjernevåpen, kan det være krevende avgrensningsspørsmål, og saksområdet har blitt mer komplisert de siste 10 år ved at amerikanske myndigheter har overført flere trinn av kjernevåpenproduksjon og – vedlikehold/oppgraderinger fra statlig virksomhet til selskaper. Blant annet er deler av driftsansvaret for statlig eid virksomhet innen dette området satt ut til børsnoterte selskaper.

En grundigere gjennomgang av kjernevåpenkriteriet og avgrensningsspørsmål knyttet til dette kan føre til at enkelte selskaper utredes med henblikk på utelukkelse, mens utelukkelsen av andre kan komme til å bli opphevet.

Rådet følger også med på om det utvikles nye våpensystemer som ved normal anvendelse kan sies å bryte med grunnleggende humanitære prinsipper som for eksempel autonome våpensystemer.

Rådet vil blant annet arbeide med følgende under produktkriteriene:

- Løpende gjennomgang av konsulentrapportene om produktkriteriene.
- En gjennomgang av selskaper som produserer kjernevåpen.
- En oppdatering av utviklingen av autonome våpensystemer.

2.2 Atferdskriteriene (inkludert kullkriteriet)

Når det gjelder atferdskriteriene, sier retningslinjene at selskaper *kan* utelukkes fra fondet hvis de har virksomhet i strid med retningslinjene. Atferdskriteriene er altså mindre absolutte enn produktkriteriene. Videre er det mange problemstillinger og selskaper det kan være aktuelt å utrede, så en må gjøre et valg mellom flere mulige selskaper og tema.

Selskaper blir undersøkt som følge av sektorvise eller tematiske gjennomganger, løpende overvåking av porteføljen eller eksterne henvendelser. Mens arbeidet med sektorgjennomganger gjerne følger en langsiktig plan, blir andre saker tatt opp som følge av hendelser som kan tilsi at Etikkrådet reagerer på en situasjon som har oppstått. Etikkrådet tar løpende stilling til saker som fanges opp gjennom porteføljeovervåkingen, men har ingen fastsatt tidsplan for utredningen av slike saker. En må ha fleksibilitet til å utrede saker som kommer opp gjennom året, og til å tilpasse arbeidet til ressursituasjonen. Det kan være vanskelig å vite når en begynner arbeidet med en sektor, hvor mange selskaper det faktisk vil bli nødvendig å undersøke inngående.

Etikkrådet har et system for å fange opp selskaper som bør vurderes. Rådet har en avtale med RepRisk AG som kvartalsvis rapporterer til rådet om selskaper som kan ha virksomhet i strid med atferdskriteriene. Denne avtalen løper til utgangen av 2017. Videre abonnerer Etikkrådet på Dow Jones nyhetsdatabase, Factiva.

For nærmere undersøkelser av enkelt-selskaper har Etikkrådet en rammeavtale med en konsulent, Livingstone & Company. Avtalen løper til juni 2017. Ellers inngår rådet en rekke avtaler med konsulenter på ad hoc basis i løpet av et år.

Én gang i året gjennomgår rådet alle selskaper som er utelukket etter atferdskriteriene, og avgjør om selskapene skal vurderes nærmere med sikte på gjeninkludering i fondet.

For alle atferdskriteriene skal rådet:

- Gjennomgå de kvartalsvise konsulentrapportene.

- Gjennomgå eventuelle henvendelser om selskaper rådet bør se på.
- Avgjøre hvilke selskaper som skal utredes.
- Vurdere om utelukkede selskaper skal vurderes for gjeninkludering og rapportere om dette til banken.

Nedenfor følger en omtale av den planlagte utredningen av spesifiserte problemstillinger i 2016. I tillegg kommer arbeid med enkeltsselskaper.

2.2.1 Miljøkriterier

I 2016 inkluderes to nye miljøkriterier i retningslinjene om observasjon og utelukkelse. I tillegg fortsetter arbeidet med det generelle miljøkriteriet.

Klimakriteriet

Klimakriteriet skiller ikke mellom bransjer, prosesser eller type klimagasser. Etikkrådets primærfokus vil være på svært store enkeltutslipp eller bransjer og prosesser som i sin natur har store utslipp.

Formuleringen i det nye kriteriet åpner for flere mulige tolkninger. Det vil være nødvendig å ha en bred gjennomgang av aktuelle bransjer og prosesser før en har etablert en god forståelse for kriteriets anvendelse. Det er også nødvendig med en gjennomgang av hvordan ulike klimagasser skal vurderes.

I 2016 vil Etikkrådet dels identifisere enkeltsselskap eller enkeltaktiviteter som åpenbart rammes, og samtidig identifisere bransjer og prosesser som trenger en grundigere vurdering opp mot kriteriet. Det må også kartlegges hva som finnes av kunnskap og hjelpemidler, og det må etableres kontakt med konsulenter som kan bidra med innspill på de forskjellige delene av arbeidet. Ved utgangen av 2016 bør en ha etablert oversikt over de mest aktuelle bransjene og enkeltsselskapene og ha etablert arbeidsmetoder og prinsipper for utvalg og vurdering av disse selskapene. Det er et mål å avslutte vurderingen av noen selskaper under kriteriet i løpet av året.

Kull

I Nasjonalbudsjettet 2016 foreslås et nytt utelukkelseskriterium for selskaper som har en vesentlig del av sin virksomhet knyttet til termisk kull. Når kriteriet er inkludert i retningslinjene for observasjon og utelukkelse, vil Etikkrådet utvide overvåkningen av porteføljen til å gjelde også slike selskaper.

Det er i Nasjonalbudsjettet lagt opp til at Norges Bank skal få et formelt ansvar for å identifisere og utelukke selskaper under klimakriteriet, også uten en tilråding fra Etikkrådet. Etikkrådet vil avvente bankens egen liste over selskaper som blir utelukket fra fondet, før rådet vurderer enkeltsselskaper under kullkriteriet.

Etikkrådet vil ta initiativ til samtaler med banken slik at rådet og banken har samme forståelse for implementeringen av kriteriet.

Alvorlig miljøskade

Etikkrådet la i 2010 en plan for å gjennomgå virksomhetstyper der risikoen for alvorlig miljøskade var vurdert som særlig stor. Dette var noen former for særlig forurensende oljeproduksjon, visser typer gruveaktivitet der avfallshåndtering innebærer særlig risiko, særlig ødeleggende hogst, særlig ødeleggende fiske, særlig forurensende kullkraftproduksjon, særlig forurensende metallurgisk industri, noen typer kjemisk industri, svært ødeleggende damprosjekter, og skade på særlig verdifulle verneområder. Dette er nærmere beskrevet i

Etikkrådets årsmeldinger fra 2011 og framover. Av disse er den systematiske gjennomgangen av store dammer, oljeproduksjon og gruveaktivitet avsluttet. Det kan likevel være aktuelt å se på enkeltsselskaper med slik virksomhet. Studiene av hogst, fiske og aktivitet som skader viktige verneområder, pågår fortsatt. Når det gjelder smelteverk og kullkraftverk, har rådet sett på noen enkeltsselskaper der det har vært indikasjoner på at virksomheten har ført til alvorlig miljøskade, men ikke gjort en full gjennomgang av alle selskaper i fondet. Arbeidet både med smelteverk og kullkraftverk må ses i sammenheng med kullkriteriet og klimakriteriet.

Etikkrådet har også undersøkt enkeltsselskaper innenfor kjemisk industri som har vært anklaget for å forårsake miljøskade, uten at dette har resultert i tilrådninger. Kjemisk industri har tradisjonelt vært en kilde til mange ulike typer forurensning, og det er også fortsatt mange ganske gamle produksjonsenheter i drift. Kjemisk industri er en svært heterogen sektor og er ikke egnet for en samlet studie slik en har gjort f. eks. med palmeoljeselskaper. I 2016 vil rådet gjøre mer systematiske undersøkelser av kjemisk industri ved å ta utgangspunkt i bransjer eller et utvalg av miljøgifter for å avgrense studien og identifisere selskaper rådet bør se nærmere på.

Rådet vil blant annet arbeide med følgende på miljøområdet:

- Lage prinsipper for utvalg av selskaper under klimakriteriet.
- Begynne datainnsamlingen under klimakriteriet.
- Utvide overvåkingen av porteføljen til å identifisere kullselskaper og selskaper som har uakseptable utslipp av klimagasser.
- Samarbeide med banken om implementeringen av kullkriteriet.
- Fortsette den systematiske gjennomgangen av selskaper som anlegger plantasjer i eller avvirker tropisk skog.
- Fortsette den systematiske gjennomgangen av selskaper som bidrar til ulovlig, uregulert eller urapportert fiske.
- Slutføre arbeidet med de selskapene som nå er under utredning, som har virksomhet i eller i nærheten av særlig verdifulle verneområder.
- Begynne en begrenset gjennomgang av deler av kjemisk industri.

2.2.2 Grove eller systematiske brudd på menneskerettigheter

Menneskerettighetskriteriet omfatter både brudd på arbeidstakerrettigheter og andre menneskerettighetsbrudd. Selskaper har et direkte ansvar for brudd på arbeidstakerrettigheter i sin egen virksomhet. Samtidig har det de siste årene, blant annet på grunn av de veiledende prinsippene for næringsliv og menneskerettigheter, vokst fram en større enighet om at selskaper også har ansvar for brudd på menneskerettighetene i sin leverandørkjede, slik Etikkrådet la til grunn ved tilrådingen om utelukkelse av Wal Mart Stores allerede for ti år siden.

I 2013 gjennomførte rådet en studie om tvangsarbeid som pekte på noen bransjer og identifiserte konkrete selskaper som Etikkrådet burde undersøke videre. Rapporten pekte på jordbruk (soya, sukker, kakao, oljepalmer og bomull), fiskerier og rekeproduksjon, bygg og anlegg, tekstil og elektronikk i noen geografiske områder som særlig problematiske næringer. Med utgangspunkt blant annet i denne studien har rådet undersøkt påstander om tvangsarbeid i flere selskaper de siste årene.

Rådet startet i 2014 en systematisk gjennomgang av selskaper i tekstilindustrien. Rådet har begynt å gjennomgå selskaper som selv har tekstilproduksjon i enkelte land, og vil senere ta

stilling til om en også skal se nærmere på brudd på arbeidstakerrettigheter i tekstilselskapers leverandørkjeder.

Rådet har i 2015 startet et prosjekt for å kartlegge forhold rundt byggeindustrien i Gulfstatene der det har vært rapportert om tvangsarbeid i forbindelse med stor byggeaktivitet. I forbindelse med fotball-VM i Qatar har denne problemstillingen blitt ytterligere aktualisert.

Flere NGO-rapporter har beskrevet uakseptable arbeidsforhold og bruk av tvangsarbeid i elektronikkindustrien i Malaysia. Rådet vil se nærmere på dette i 2016 og vil i første omgang konsentrere arbeidet om selskaper som har egen produksjon i Malaysia.

Rådet vil blant annet arbeide med følgende på menneskerettighetsområdet i 2016:

Fortsette arbeidet med å vurdere arbeidsforholdene i tekstilindustrien, byggeindustrien og elektronikkindustrien i utvalgte land der risikoen for normbrudd er særlig stor.

Arbeide videre med andre selskaper med risiko for bruk av tvangsarbeid i leverandørkjeden

2.2.3 Grov korrupsjon

Det er hvert år mange tilsynelatende alvorlige anklager om korrupsjon knyttet til selskaper i fondet. Etikkrådet bruker mye ressurser på å verifisere påstander om korrupsjon. Etikkrådet utreder for tiden korrupsjonsanklager som har forgreninger i mange land i hele verden. Videre bruker Etikkrådet mye ressurser på å bedømme om selskapene implementerer sine etterlevelsessystemer tilstrekkelig effektivt.

For å fange opp og bedømme korrupsjonsrisiko systematisk har rådet siden 2013 gjort gjennomganger av selskaper med utgangspunkt i land og sektorer hvor risikoen for korrupsjon ifølge internasjonale indekser antas å være særlig høy. Rådet har først kartlagt korrupsjonsanklager mot alle selskaper i en bestemt bransje i bestemte land. For så å vurdere risikoen for gjentakelse har rådet innhentet opplysninger om etterlevelsessystemene for selskapene som er forbundet med de groveste korrupsjonssakene.

For at rådet skal kunne gjøre en vurdering av om etterlevelsessystemet vil redusere risikoen for korrupsjon er det som regel nødvendig å møte selskapene. Rådet vil i 2016 arbeide videre med å utvikle framgangsmåter/teknikker for bedre å kunne vurdere om et selskap rent faktisk implementerer etterlevelsessystemene tilstrekkelig effektivt.

Rådet har så langt sett på selskaper i bygg- og anleggsbransjen og i petroleumsindustrien i enkelte særlig korrupsjonsutsatte land, og det har identifisert selskaper i forsvarsindustrien som bør vurderes nærmere. Telekommunikasjonsbransjen er også svært korrupsjonsutsatt ifølge internasjonale indekser. Rådet har allerede flere selskaper under utredning i denne bransjen. For å få større oversikt over hele denne næringen vil Etikkrådet i 2016 starte en gjennomgang av telekommunikasjonsbransjen.

Arbeidet med selskapene som var utvalgt for videre undersøkelser i bygg- og anleggsindustrien, er på det nærmeste avsluttet.

Rådet vil blant annet arbeide med følgende under korrupsjonskriteriet:

- Videreutvikle framgangsmåte/teknikker for vurderingen av hvorvidt etterlevelsessystemer er effektivt implementert i virksomheten
- Petroleumsindustrien i enkelte særlig korrupsjonsutsatte land
- Forsvarsindustrien
- Telekommunikasjonsbransjen

2.2.4 Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner

Det er ikke hensiktsmessig å legge en plan for arbeidet under dette kriteriet ettersom arbeidet i stor grad vil bestå i å reagere på eventuelle situasjoner når de oppstår. Likevel er det noen konflikter som er fastlåste, hvor det samtidig er kjent at selskaper i porteføljen har virksomhet som kan være i strid med utelukkelseskriteriene. Naturressursutvinning i konfliktområder kan være særlig problematisk. Etikkrådet har områder der okkupasjonsretten kommer til anvendelse, under kontinuerlig overvåkning.

2.2.5 Andre grove brudd på grunnleggende etiske normer

Det er heller ikke mulig å legge en plan for arbeidet med andre grove brudd på grunnleggende etiske normer. Også her vil arbeidet bestå i å reagere på eventuelle situasjoner når de oppstår. Noen slike saker kan grense til krig- og konfliktkriteriet. Andre saker kan dreie seg om helt andre forhold.